

II. RECENZJE I NOTY

GRAŻYNA GRAMZA, (2025). *Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019*. Toruń – Eindhoven: Oficyna Wydawnicza Kucharski, ss. 276

Monografia naukowa Grażyny Gramzy, zatytułowana: *Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2010*, opublikowana nakładem Oficyny Wydawniczej Kucharski (Toruń – Eindhoven, 2025), poświęcona jest pamięci Profesora Wiesława Jamrożka, z którym Autorka rozpoczynała przed laty pracę nad przygotowaniem dysertacji doktorskiej, na której została oparta publikacja. Jak zaznacza Autorka:

Książka, którą macie Państwo przed sobą, jest skróconą formą rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Justyny Gulczyńskiej oraz dr. Konrada Nowaka-Kluczyńskiego, której publiczna obrona odbyła się 20 czerwca 2023 r. na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pierwszym promotorem pracy był prof. dr. hab. Wiesław Jamrozek, który zmarł nagle 2 kwietnia 2021 r. To właśnie Profesor zachęcił mnie do napisania rozprawy doktorskiej, a Jego wsparcie i życzliwość w realizacji tego projektu były nieocenione (Gramza, 2025, s. 9).

Grażyna Gramza od 2018 roku pracuje na stanowisku nauczycielki języka niderlandzkiego w Talen Training Centrum w Soest, w jednostce zajmującej się wspieraniem rozwoju kompetencji językowych migrantów. Na ostatniej stronie recenzowanej monografii czytamy także, iż Autorka:

Po przeprowadzce do Królestwa Niderlandów pracowała w Regionalnym Centrum Historycznym w Eindhoven. W latach 2005-2017 była nauczycielką i kierowniczką Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Hadze. W latach 2014-2018 współorganizowała w Hadze konferencję „Zrozumieć dwujęzyczność”. Od lat współpracuje z fundacjami zajmującymi się pomocą polskim dzieciom w szkołach holenderskich oraz promowaniem kultury i języka polskiego. Jest członkinią redakcji „Biuletynu PNKV”, organu prasowego Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego w Holandii. Pisze również dla innych czasopism, m.in. „Sceny Polskiej” w Holandii. Aktualnie pracuje w szkole językowej, uczy języka niderlandzkiego (Gramza, 2025, okładka).

Monografia jest wynikiem doświadczeń i studiów podjętych przez Badaczkę nad problemem holenderskich środowisk polonijnych. Autorka we wstępie wyjaśnia:

W 1989 r. w Królestwie Niderlandów, po transformacji sytuacji politycznej w Europie i na świecie, zmienił się profil działalności środowisk polonijnych. Po pierwsze przemianie uległy wzorce mobilności, czego konsekwencją było radykalne zwiększenie się liczby polskich imigrantów, a po drugie, zmienili się sami imigranci, ponieważ do głosu doszło nowe pokolenie, mające inne oczekiwania oraz pomysły na swoją aktywność, w tym działalność kulturalną i edukacyjną (Gramza, 2025, s. 9).

Autorka podkreśla ponadto:

W dotychczasowej literaturze przedmiotu brakuje wyczerpującego ten temat opracowania dotyczącego holenderskich środowisk polonijnych i zadaniem tej książki jest wypełnienie owej luki. Uczestnictwo w kulturze i edukacji Polonii zostało tu przedstawione od strony organizacyjno-technicznej oraz warunków, umożliwiających udział jej członków w różnych formach polonijnego życia kulturalnego (Gramza, 2025, s. 9).

Recenzowana książka stanowi bardzo udaną próbę

opisania uczestnictwa w kulturze i edukacji Polonii od strony organizacyjno-technicznej i warunków, umożliwiających udział członków tejże zbiorowości w zinstytucjonalizowanych formach polonijnego życia kulturalnego (<https://repozytorium.amu.edu.pl/items/650dc37f-67bc-4ea3-8614-0afa06d85ea1>).

Ramy chronologiczne, jak sygnalizuje Autorka, obejmują lata 1989-2019,

czyli okres w którym Polonia w Holandii się zmieniła – od dobrze zasymilowanej, kilkutyśycznej diaspory o charakterze politycznym do ćwierćmilionowej grupy migrantów ekonomicznych (<https://repozytorium.amu.edu.pl/items/650dc37f-67bc-4ea3-8614-0afa06d85ea1>).

Grażyna Gramza rozważania swoje oparła na dokumentach archiwalnych, ale także na polonijnych czasopiśmie, wśród których wyszczególnić można między innymi „Biuletyn PNKV” i „Scenę Polską”, ukazujące się niemalże nieprzerwanie – „pierwsze od 1980, a drugie od 1994 roku” (Gramza, 2025, s. 13). Cennym komponentem badań podjętych na potrzeby utworzenia monografii było przygotowanie przez Autorkę bibliografii obejmującej lata 1980-2020 dla „Biuletynu PNKV”. Autorka opisuje także proces pozyskiwania źródeł i zaznacza, że:

Większość dokumentów i pamiątek znajduje się w dyspozycji organizacji oraz osób prywatnych i jest bardzo rozproszona. Aby uzyskać informacje na temat przeszłości szkół i organizacji polonijnych, przeprowadziłam wywiady lub korespondowałam z osobami bezpośrednio zaangażowanymi w ich działalność (Gramza, 2025, s. 13).

Opracowanie zredagowane zostało w układzie problemowo-chronologicznym. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. W pu-

blikacji znajduje się nadto wykaz skrótów instytucji kluczowych dla rozwoju kultury polskiej w Holandii oraz suplement z informacjami na temat artystów polonijnych obecnie działających w Holandii, co należy uznać za niezwykle trafne rozwiązanie dla zilustrowania podjętego w opracowaniu problemu.

Pierwszy rozdział, zatytułowany: „Polacy w Królestwie Niderlandów – historia kontaktów na przestrzeni wieków”, zawiera pięć podrozdziałów, w których ukazano historyczne konteksty interakcji zachodzących pomiędzy Polakami i Holendrami.

Jak zaznacza Grażyna Gramza:

Według polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych można przyjąć, że Polacy, którzy obecnie tworzą diasporę w Holandii, docierali do tego kraju w następujących okresach:

- 1908-1939 – emigracja ekonomiczna, przede wszystkim górników, na tereny Limburgii (1938 – 6400 Polaków),
- 1946-1949 – emigracja polityczna, przede wszystkim zdemobilizowanych żołnierzy, którym rząd holenderski zaoferował pracę w przemyśle ciężkim oraz prawo do naturalizacji po pięciu latach zatrudnienia. Duże skupisko Polaków było w Bredzie (1947 – 5203 Polaków),
- lata 80. XX w. – emigracja polityczna, tzw. solidarnościowa. Polacy osiedlili się przede wszystkim w Amsterdamie, Rotterdamie, Utrechcie oraz Vlissingen (około 8 tys. Polaków),
- po 2007 r. – emigracja ekonomiczna, w tym sezonowa. Polacy zatrudnieni są przede wszystkim w rolnictwie, ogrodnictwie, transporcie i budownictwie⁴ (2019 – 185 497 Polaków)” (Gramza, 2025, s. 11).

Z powyższej informacji dowiadujemy się zatem, iż

Polonię w Królestwie Niderlandów tworzą zarówno potomkowie Polaków, którzy osiedlili się na tym terytorium na długo przed II wojną światową, ale także osoby, | których staż emigracyjny wynosi kilka lat (Gramza, 2025, s. 11).

W opinii Badaczki, nadal brakuje jednak rzetelnych informacji odnośnie emigracji kobiet, „kiedy w latach dziewięćdziesiątych zmieniły się przepisy dotyczące wyjazdów do państw Beneluksu” (Gramza, 2025, s. 11). Gramza wyjaśnia, iż „nie ma dokładnych danych na ten temat, ponieważ można było wówczas dość szybko uzyskać obywatelstwo i Polaków traktowano jak własnych obywateli” (Gramza, 2025, ss. 11-12). Podział, który cytuje za MSZ Gramza „pomija także polskich Żydów, którzy wyjechali z kraju po 1968 r.” (Gramza, 2025, s. 12). Stąd też, jak stwierdza Badaczka:

Trudno mówić więc o jednej Polonii, stąd tematem tej książki jest aktywność środowisk polonijnych, przejawiająca się uczestnictwem członków Polonii w kulturze, wyrażającą się w działaniach na rzecz innych i dla wspólnego dobra (Gramza, 2025, s. 12).

Autorka, w celu dokonania próby ustrukturyzowania historii łączącej Holandię i Polskę, sięga do czasów średniowiecza, a następnie charakteryzuje związki

Polski i Holandii w czasach nowożytnych, w tym także wyodrębnia okresy XIX wieku oraz międzywojenny. W ostatnim podrozdziale: „Dziękujemy Wam Polacy!” przedstawione zostają losy Polaków w Królestwie Niderlandów po II wojnie światowej.

W rozdziale drugim, zatytułowanym: „Rola Kościoła rzymskokatolickiego w podtrzymywaniu tradycji religijnych i narodowych wśród Polonii w Królestwie Niderlandów” Autorka dokonuje analizy początków działalności Kościoła rzymskokatolickiego w Polonii niderlandzkiej w Limburgii, charakteryzuje także zorganizowaną działalność Kościoła rzymskokatolickiego dla Polonii niderlandzkiej w latach 1947-1989 oraz 1989-2019. W tym rozdziale omówiona została ponadto działalność polonijna Kościołów protestanckiego i starokatolickiego, bowiem, jak wyjaśnia Autorka, do Kościołów tych należą współcześnie Polacy zamieszkujący obszar Królestwa Niderlandów.

W kolejnym rozdziale przedstawiono szkoły polonijne i szkolne punkty konsultacyjne przy Ambasadzie RP w Hadze, a także omówiona została ich rola w szeroko pojętej edukacji dzieci i młodzieży polonijnej. G. Gramza dokonuje, ponownie, charakterystyki kontekstów historycznych powstania i rozwoju edukacji polonijnej w Królestwie Niderlandów. Jak zaznacza:

Trzeci rozdział zaczyna się od przedwojennej edukacji polonijnej, kiedy na kursach języka ojczystego w Limburgii uczyły się dzieci górników oraz sami górnicy (Gramza, 2025, s. 10).

Następnie została scharakteryzowana powojenna aktywność organizacji kombatanckich, „których celem była działalność oświatowa wśród Polonii” (Gramza, 2025, s. 10). Kolejny fragment opracowania prezentuje szkoły polonijne w Królestwie Niderlandów po 1989 roku i ukazuje działalność Forum Polskich Szkół w Holandii jako ambasadora polonijnej aktywności. Z pozostałych podrozdziałów dowiadujemy się także o znaczeniu dla podtrzymywania i rozwoju polskiej kultury wśród Polaków (mieszkających na terenie Holandii) Szkolnych Punktów Konsultacyjnych przy Ambasadzie RP w Hadze, a ponadto czytamy o realizowanych projektach edukacyjnych oraz innych formach nauczania dzieci i młodzieży polonijnej w Królestwie Niderlandów.

Rozdział czwarty: „Organizacje i stowarzyszenia artystyczno-kulturalne oraz ich rola w popularyzacji i promowaniu języka i kultury polskiej w Królestwie Niderlandów” poświęcony został problemom polonijnych organizacji w Limburgii, działalności organizacji kombatanckich, działalności Polsko-Niderlandzkiego Stowarzyszenia Kulturalnego, aktywności Fundacji „Scena Polska”, aktywności polonijnych chórów i zespołów artystycznych w Królestwie w Niderlandów oraz innych organizacji polonijnych funkcjonujących współcześnie na omawianym obszarze. Autorka koncentruje się na podkreśleniu roli wspomnianych instytucji w popularyzacji oraz promowaniu języka i kultury polskiej, a także zwraca uwagę na efekty działalności wydawniczej wskazanych podmiotów.

Przeprowadzone przez Autorkę badania, realizowane za pośrednictwem analizy źródeł, przedstawiają różne aspekty aktywności kulturalnej oraz edu-

kacyjnej Polonii w Holandii i „wskazują na jej bogate tradycje, osiągnięcia oraz znaczenie społeczne” (Gramza, 2025, s. 12). *Kulturalno-edukacyjna aktywność środowisk polonijnych w Holandii w latach 1989-2019* jest pierwszą i, jak dotąd, jedyną na rynku wydawniczym publikacją przybliżającą kompleksowo temat działalności Polonii mieszkającej w Niderlandach. Warto uznać ją za niezwykle istotną dla podtrzymywania i promowania dziedzictwa narodowego Polaków za granicą, szczególnie w dobie charakterystycznych dla XXI wieku: globalizacji oraz wielokulturowości europejskich społeczeństw.

Katarzyna Sadowska

ORCID 0000-0002-3150-8304